

Dalton & burgerschap

... for service and cooperation is what we need to solve our great political and social problems today...

... Let us think of it (school) as a place where community conditions prevail as they prevail in life itself...

Helen Parkhurst (1922)

Go Forth Unafraid

DaltonCafé 22 januari 2024

René Berends

reneberends@hotmail.com

Vera Otten-Binnerts

v.m.otten@saxion.nl

Dalton = burgerschap

Toch?

Inhoud DaltonCafé

- Wettelijke opdracht Burgerschap
- Opvattingenschema lectoraat Vernieuwend Onderwijs
(Lida Klaver)

- Onderzoeksaanpak en eerste resultaten

- Ontwerpprincipes burgerschap

- Voorbeelden uit de daltonpraktijk
- uitwisselen ideeën/materialen

Onderzoek Dalton & burgerschap

Wettelijke opdracht Burgerschap

Opvattingenschema lectoraat Vernieuwend Onderwijs
(Lida Klaver)

Roots van Dalton

- Helen Parkhurst (als persoon)
- Helen Parkhurst's Dalton Plan
1904-1922-1942-1973
- Vroege adaptoren
- Wereldwijd (1922-1942)

Hedendaagse daltonpraktijk

- Nederland
- Buitenland

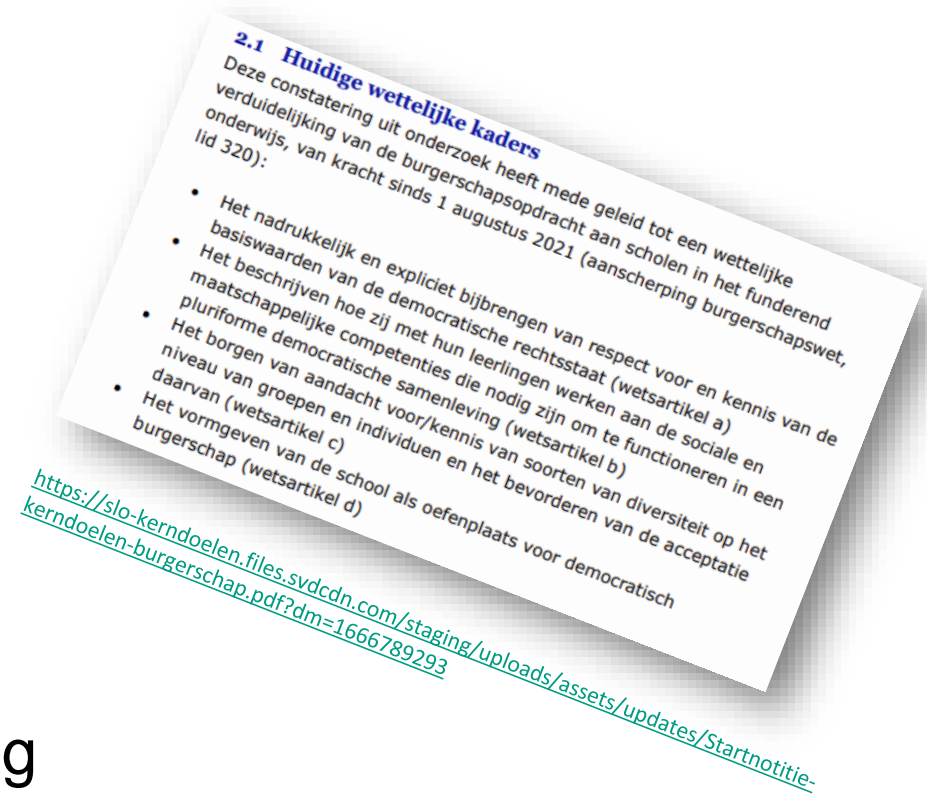
Burgerschap

Wettelijke eisen

Burgerschap

Burgerschapsvorming

Burgerschapsonderwijs

<https://www.actualisatiekerndoelen.nl/burgerschap>

<https://www.slo.nl/sectoren/po/burgerschap-po/onderwijsdoelen/>

Opvattingenschema Lida Klaver

Lectoraat

Vernieuwend Onderwijs

Opvattingen over burgerschapsonderwijs

Tabel 1. Overzicht van opvattingen over burgerschapsonderwijs

Waarom burgerschapsonderwijs?		Geïnspireerd op
Ik vind burgerschapsonderwijs belangrijk, omdat de maatschappij burgers met bepaalde competenties nodig heeft. Bijvoorbeeld om maatschappelijke problemen tegen te gaan (extremisme, gevaren voor democratie, klimaatverandering ...).	Ik vind burgerschapsonderwijs belangrijk, omdat kinderen moeten kennismaken met hoe onze maatschappij werkt en kinderen moeten de mogelijkheid krijgen de maatschappij te vormen zoals zij zelf willen.	(Guérin, 2018; Joris, 2021; Van der Ploeg, 2020; Van Rees, 2021b)
Ik vind burgerschapsonderwijs belangrijk, omdat het kan zorgen voor maatschappelijke verandering of de bestaande maatschappelijke en politieke situatie kan beschermen en bestendigen.	Ik vind burgerschapsonderwijs belangrijk, zodat kinderen zelf een bestemming kunnen geven aan hun eigen leven.	(Joris, 2021)
De school is dé plek voor burgerschapsonderwijs: het is een mini-maatschappij waar kinderen burgerschap kunnen beoefenen.	De school is dé plek voor burgerschapsonderwijs: daar kunnen kinderen verschillende maatschappijvormen en vormen van burgerschap bestuderen.	
Ik vind dat burgerschapsonderwijs kinderen in contact moet brengen met de complexe realiteit.	Ik vind dat kinderen onbezorgd kind moeten kunnen zijn.	(Guérin, 2018; Guérin et al., 2021; Jeliaskova, 2015; Van der Ploeg, 2015)

Opvattingenschema Lida Klaver

Opvattingen over burgerschapsonderwijs

1. Waarom burgerschapsonderwijs?
2. Wie is verantwoordelijk voor burgerschapsonderwijs?
3. Doelen burgerschapsonderwijs:
Wat is de **ideale burger**? Aangepast of kritisch?
4. Doelen van burgerschapsonderwijs:
Hoe benaderen we burgerschapsonderwijs?
Indoctrinatie of neutraal?
5. Doelen van burgerschapsonderwijs:
Waar ligt de **nadruk** op? Attitudes of kennis?
Rechten of verantwoordelijkheden en plichten?
6. Doelen van burgerschapsonderwijs:
Wat is de **context**? De eigen gemeenschap of de samenleving als geheel? Lokaal of globaal?

Dalton en burgerschap

Waar denk jij dan aan?

literatuuronderzoek

Focusgroep
dalton & burgerschap

Roots van Dalton

- Helen Parkhurst (als persoon)
- Helen Parkhurst's Dalton Plan
1904-1922-1942-1973
- Vroege adaptoren
- Wereldwijd (1922-1942)

Kinderen ontwikkelen een sociaal bewustzijn

De school is een democratie

Kinderen leren democratische beslissingen te nemen

Kinderen verwerven kennis over de samenleving, democratie, e.d.

In actie komen

Oog voor verschillen: verschillen uitgangspunt

De buitenwereld krijgt een plek in het onderwijs

De buitenwereld wordt integraal gebruikt in het onderwijs

Het gaat om actief opdoen van echte ervaringen (real experiences)

Perspectief leren nemen

Onderwijsinhouden koppelen aan levensechte situaties

Leren en ontwikkelen in heterogeniteit

Leraren leggen dwarsverbanden tussen leerinhouden, actualiteit, buitenwereld, e.d.

Kinderen laten oefenen in het oplossen van (sociale en politieke) problemen

Kinderen leren een gemeenschap te bouwen

Kinderen leren samen te werken

*Kinderen zijn geen klanten en geen consumenten van onderwijs:
geven mee vorm aan de school/ gemeenschap/ het onderwijs*

Kinderen praten mee en beslissen mee over de school

Kinderen dragen zorg voor hun omgeving

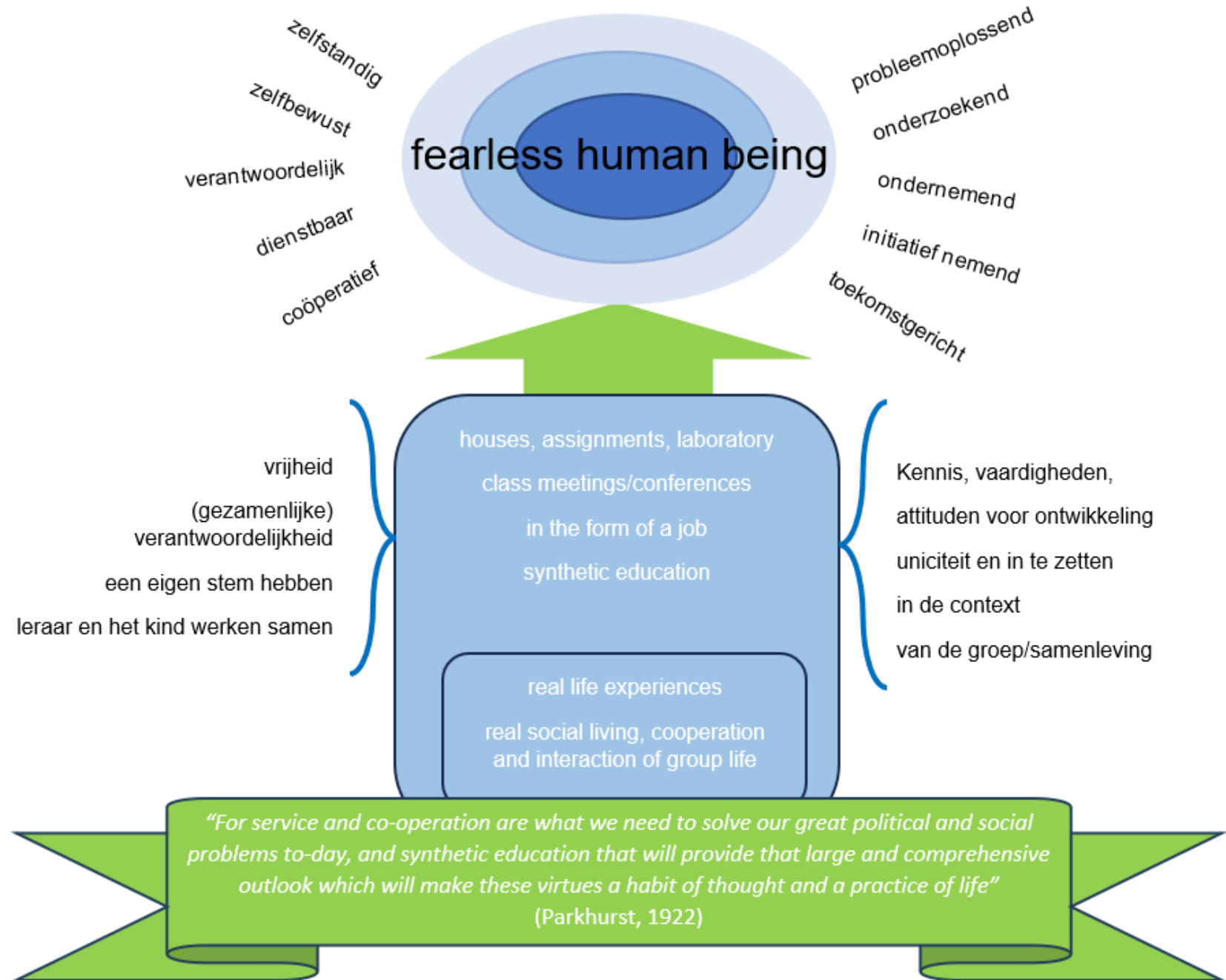
*Kinderen mogen meepraten over het eigen leren,
maar ook over het onderwijs dat daarvoor nodig is*

*Persoonsvorming betekent ook dat je
de ander en de wereld mee 'vormt'*

*Leren wordt persoonsvorming als je ontdekt dat
anderen en de wereld een appel op je doen*

Wat kunnen we opmaken uit de gelezen teksten en gesprekken met de focusgroep?

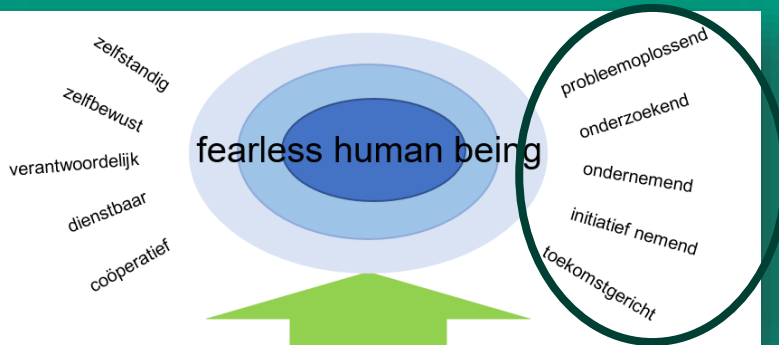
Alles samengevat...

(conceptversie model)

Fearless human being

Ideaalbeeld van een burger

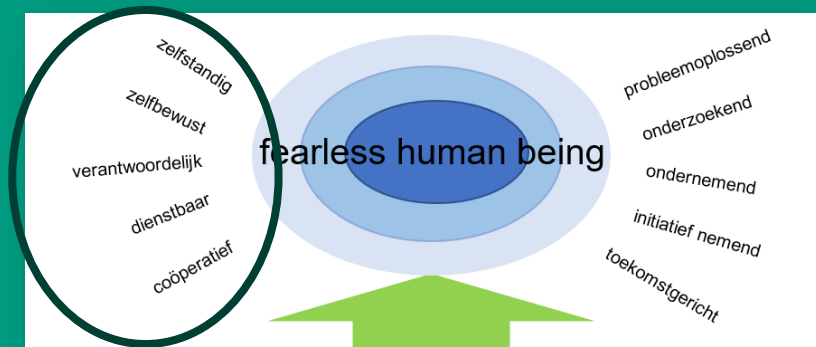

- **Probleemoplossend, onderzoekend, ondernemend, initiatief nemend, toekomstgericht**
  - breed ontwikkelde en gevormde democratische burgers voor ogen met een nieuwsgierige, onderzoekende, probleemoplossende en ondernemende houding
  - onderzoekende, ondernemende probleemoplossers
  - werklust, degelijkheid, succesvol willen zijn, oprechtheid, ruimdenkendheid en onafhankelijkheid
  - toont initiatief, organiseert, overziet, is proactief, neemt zijn verantwoordelijkheid en is vriendelijk en loyaal
  - cultuurdeelnemers worden, maar ook dat ze als cultuurvernieuwers in het leven moeten staan
  - *'flexible individuals in the future, who can do their tasks which we, in our ignorance, are unable even to discern today'*
  - *'resourceful and responsible human beings more capable of contributing to demands of the very much changed society which is confronting us'*
- **Zelfstandig, zelfbewust, verantwoordelijk, dienstbaar en samenwerkend**

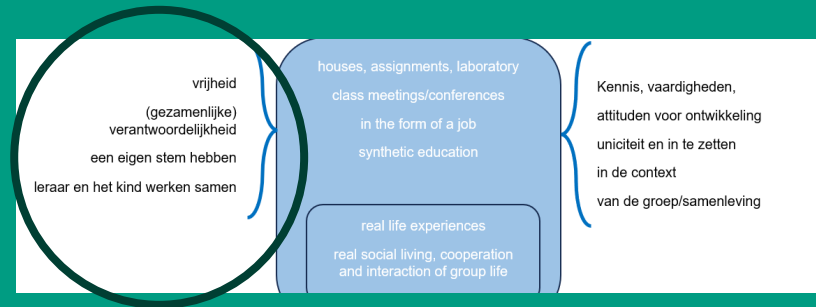
Fearless human being

Ideaalbeeld van een burger

- **Probleemoplossend, onderzoekend, ondernemend, initiatief nemend, toekomstgericht**
- **Zelfstandig, zelfbewust, verantwoordelijk, dienstbaar en samenwerkend**
  - mensen die zelfstandig, zelfbewust en met zelfvertrouwen in het leven staan, die kunnen plannen en vooruitkijken, maar daarbij ook gericht zijn op samenwerking en op het dragen van (maatschappelijke, sociale) verantwoordelijkheid
  - mensen die verantwoordelijkheid dragen en zich verantwoordelijk gedragen in hun werk en tot de medemensen en de wereld
  - een moreel gevormd persoon, die zijn verantwoordelijkheid pakt, iemand waarover gezegd wordt: *“He knows how (...)”* en die zijn kwaliteiten in dienst stelt van de ander en de wereld
  - kinderen opvoeden tot dienstbaarheid en samenwerking

Wat is daarvoor nodig?

Onderwijs als gezamenlijke verantwoordelijkheid

- Stem van de leerling over zijn eigen leren (vrijheid)
  - Free choice, freedom
- Leraar en kind werken samen
- Democratic consultation structure (parents)
- Kindbeeld:
  - Het kind wil leren, wil ervaren
  - Het kind weet wat hij wilt leren

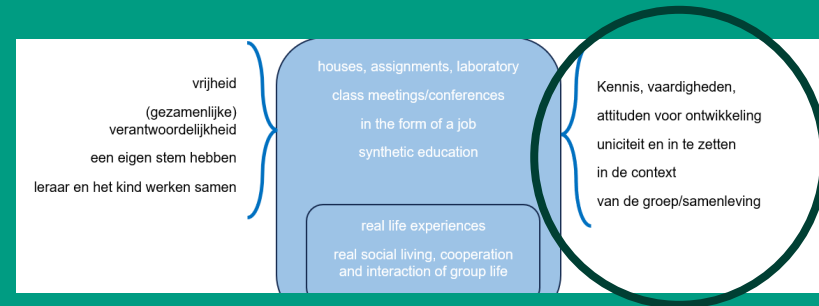
Wat is daarvoor nodig?

Ontwikkelen van curriculum / doelen

Wat is nodig in de samenleving/in het eigen leven?

- Orient towards large problems of the present world
- 'baby care' en 'developmental psychology', preparation for motherhood
- Prepare to govern

- **Kennis, vaardigheden, attitudes ontwikkelen om zich in te kunnen zetten voor de samenleving**
- **Diversiteit/uniciteit**
- **Spiritualiteit**

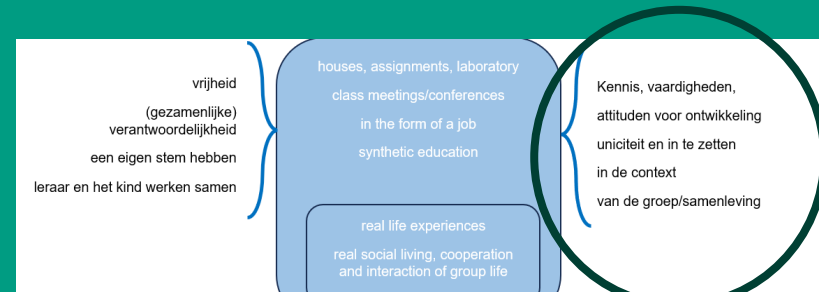

Wat is daarvoor nodig?

Ontwikkelen van curriculum / doelen

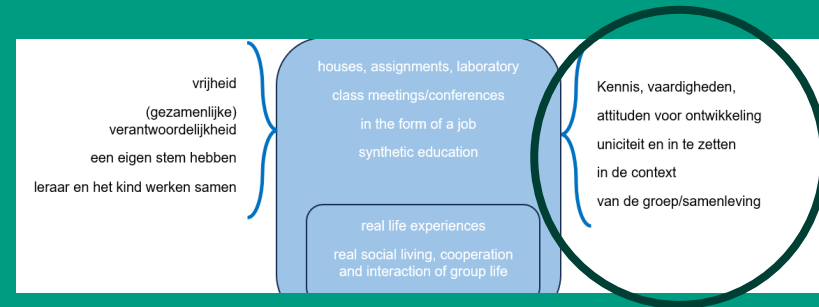
Wat is nodig in de samenleving/in het eigen leven?

- **Kennis, vaardigheden, attitudes ontwikkelen om zich in te kunnen zetten voor de samenleving**
  - Social science
  - Comprehend their environment
  - The development of the self-discipline in the pupil that makes it possible for him to use freedom
- **Diversiteit/uniciteit**
- **Spiritualiteit**

Wat is daarvoor nodig?

Ontwikkelen van curriculum / doelen

Wat is nodig in de samenleving/in het eigen leven?

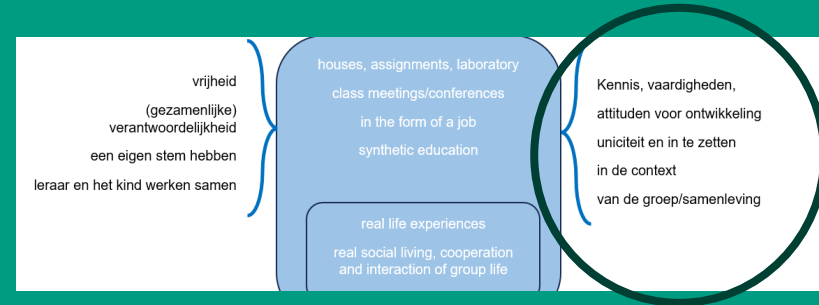
- **Kennis, vaardigheden, attitudes ontwikkelen om zich in te kunnen zetten voor de samenleving**
- **Diversiteit/uniciteit**
  - To bring the various groups into such constant interaction
  - Groepsbewustzijn
  - The growth of an active appreciation of, and concern for, the needs and achievements of other individuals and people”
  - Provision for individual differences;
- **Spiritualiteit**

Wat is daarvoor nodig?

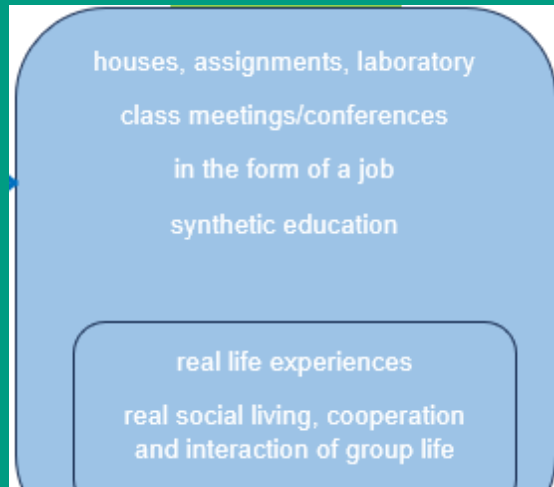
Ontwikkelen van curriculum / doelen

Wat is nodig in de samenleving/in het eigen leven?

- **Kennis, vaardigheden, attitudes ontwikkelen om zich in te kunnen zetten voor de samenleving**
- **Diversiteit/uniciteit**
- **Spiritualiteit**
  - Serve the real needs of children and to help foster the ‘spiritual brotherhood of man’
  - Soul growth
  - The development of many sides of the child’s nature – intellectual, emotional, aesthetic, and spiritual;

Wat is daarvoor nodig?

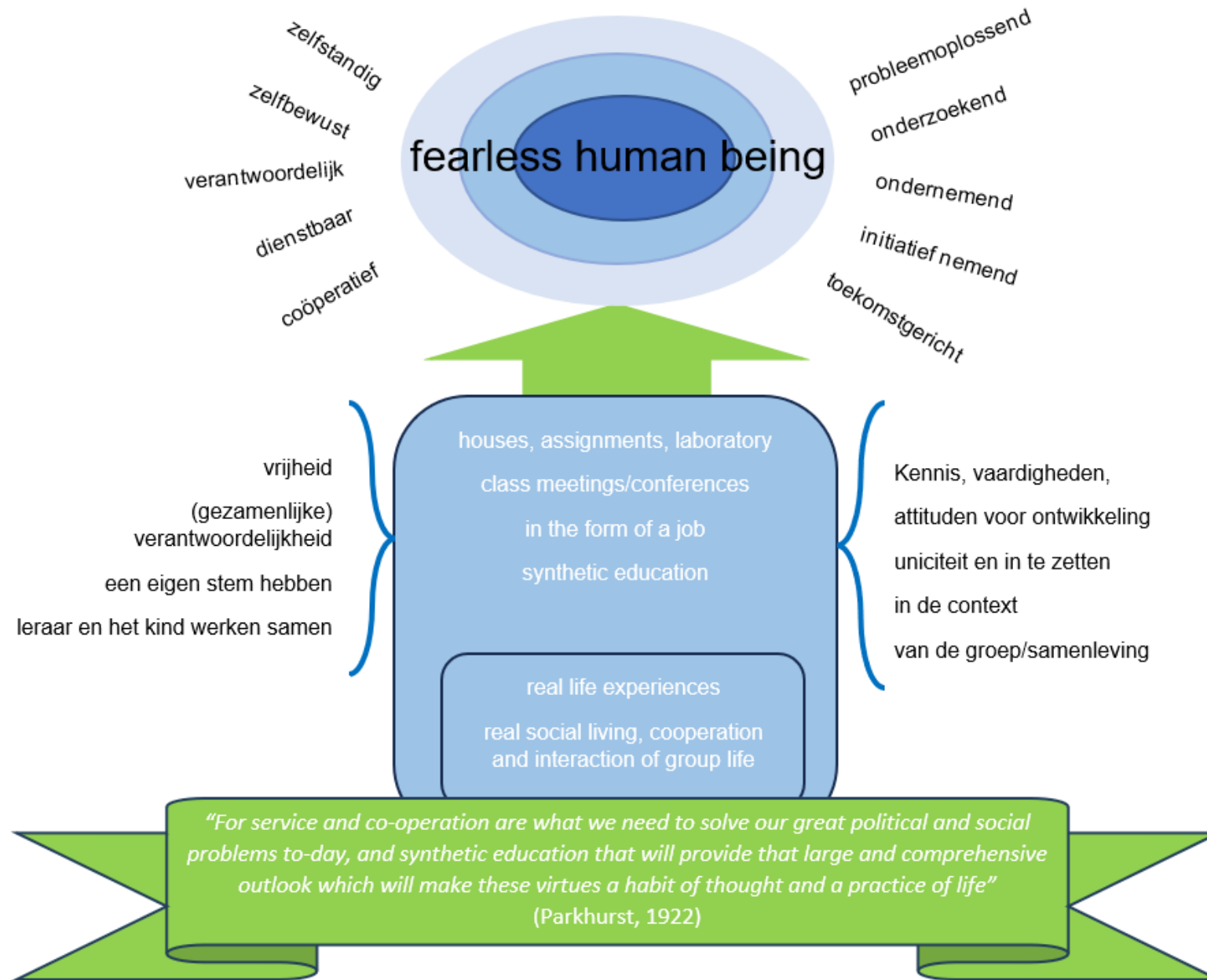
Onderwijsaanpak

- **De 'house', de 'assignment' en de 'laboratory'**
  - Interaction of grouplife, samenwerken
  - Sociale omgeving
  - Community
  - Real social living, co-operation and interaction
  - Heterogene groepen
- **Class meetings/class conferences**
- **Realistisch; real life experiences**
  - In the form of a job
  - Mogelijkheid tot echte ervaringen kunnen opdoen
  - Synthetic education, geïntegreerd werken, dwarsverbanden tonen
  - Social science

“For service and co-operation are what we need to solve our great political and social problems to-day, and synthetic education that will provide that large and comprehensive outlook which will make these virtues a habit of thought and a practice of life”

(Parkhurst, 1922)

(conceptversie model)

Opvattingenschema Lida Klaver

Lectoraat

Vernieuwend Onderwijs

Opvattingen over burgerschapsonderwijs

1. Waarom burgerschapsonderwijs?
2. Wie is verantwoordelijk voor burgerschapsonderwijs?
3. Doelen burgerschapsonderwijs:
Wat is de **ideale burger**? Aangepast of kritisch?
4. Doelen van burgerschapsonderwijs:
Hoe benaderen we burgerschapsonderwijs?
Indoctrinatie of neutraal?
5. Doelen van burgerschapsonderwijs:
Waar ligt de **nadruk** op? Attitudes of kennis?
Rechten of verantwoordelijkheden en plichten?
6. Doelen van burgerschapsonderwijs:
Wat is de **context**? De eigen gemeenschap of de samenleving als geheel? Lokaal of globaal?

Eerste conclusies

We kunnen voorzichtig concluderen dat vanuit Parkhurst en het Dalton Plan de volgende opvattingen rondom burgerschapsonderwijs uit het overzicht aansluiten:

1. Waarom burgerschap?

- Kinderen moeten kennismaken met hoe onze maatschappij werkt en kinderen moeten de mogelijkheid krijgen de maatschappij te vormen zoals zij zelf willen.
- De school moet een oefenplaats voor burgerschap zijn.
- De school moet kinderen in contact brengen met de complexe realiteit.

2. De ideale burger

3. Nadruk

4. Benaderen

5. Context

Eerste conclusies

We kunnen concluderen dat vanuit Parkhurst en het Dalton Plan de volgende opvattingen rondom burgerschapsonderwijs uit het overzicht aansluiten:

1. Waarom burgerschap?

2. De ideale burger

- Kinderen moeten zelf kunnen bepalen wat voor burger zij willen zijn.
- Kinderen moeten betrokken worden bij de politiek en over politieke vraagstukken leren meedenken.
- Kinderen moeten zelf kritisch leren nadenken wat goede emoties, houdingen, waarden en gedragingen zijn.
- Op school moeten bepaalde emoties, houdingen, waarden en gedragingen (bijv. empathie en solidariteit) worden gestimuleerd bij kinderen.
- De focus moet o.a. liggen op, saamhorigheid, gemeenschapszin, attitudes en gedragingen.
- Kinderen mogen gestimuleerd worden op onafhankelijk en kritisch oordelen.

3. Nadruk

4. Benaderen

5. Context

Eerste conclusies

We kunnen concluderen dat vanuit Parkhurst en het Dalton Plan de volgende opvattingen rondom burgerschapsonderwijs uit het overzicht aansluiten:

1. Waarom burgerschap?

2. De ideale burger

3. Nadruk

- Kinderen moeten leren dat boosheid, conflict, verzet en strijd waardevol zijn als vorm van activisme, betrokkenheid en solidariteit.
- Er moet op school aandacht zijn voor individuele en collectieve rechten (rechten van het kind, mensenrechten, grondrechten).
- Kinderen moeten vooral leren hoe zij actie kunnen ondernemen om maatschappelijke problemen aan te pakken.

4. Benaderen

5. Context

Eerste conclusies

We kunnen concluderen dat vanuit Parkhurst en het Dalton Plan de volgende opvattingen rondom burgerschapsonderwijs uit het overzicht aansluiten:

1. Waarom burgerschap?

2. De ideale burger

3. Nadruk

4. Benaderen

- Kinderen moeten leren dat een goede burger sociaal en politiek participeert. De school moet bijvoorbeeld actief lidmaatschap van verenigingen en organisaties, stemmen en maatschappelijke betrokkenheid stimuleren.
- Kinderen moeten leren zelf de samenleving te vormen.
- Een kind mag een mening hebben die indruist tegen de heersende normen, waarden en opvattingen.

5. Context

Eerste conclusies

We kunnen concluderen dat vanuit Parkhurst en het Dalton Plan de volgende opvattingen rondom burgerschapsonderwijs uit het overzicht aansluiten:

1. Waarom burgerschap?

2. De ideale burger

3. Nadruk

4. Benaderen

5. Context

- Het onderwijs moet gericht zijn op cohesie binnen de samenleving als geheel.
- Het is belangrijk dat kinderen zich inzetten voor het algemeen belang.
- Op school moeten maatschappelijke vraagstukken vanuit de omgeving en vanuit een wereldwijd perspectief benaderd worden.
- Het onderwijs kan gaan over problemen binnen en buiten de belevingswereld van het kind.

ontwerpprincipes

In de vorm van 12 als-dan stellingen, hier 3 voorbeelden

In hoeverre zie je deze drie ontwerpprincipes terug in jullie eigen scholen?

Als we kinderen op willen voeden tot democratische burgers, **dan** is het belangrijk dat ze daarin ervaren worden en leren om initiatief te nemen en kansen te pakken.

Als we kinderen echte ervaringen (life-like experiences) willen laten opdoen, **dan** moet de school functioneren als een samenleving in het klein, een oefenplaats voor burgerschap waarin kinderen leren participeren en hun plek kunnen innemen in de maatschappij. Samen wordt er een gemeenschap gebouwd. Je leeft en werkt er als in de echte wereld, samen met anderen in plaats van dat de school een plek is waar leerlingen onderwijs ‘consumeren’.

Als we de wereld willen laten zien aan de kinderen en hen daarvan laten leren en ervaren, **dan** zorgen we ervoor dat kinderen ook daadwerkelijk de wereld kunnen zien en ervaren door in te spelen op ontwikkelingen, actualiteiten en activiteiten in hun omgeving.

Indeling kerndoelen Burgerschap

Kerndoel over:

Oefenplaats voor democratie

Diversiteit

Democratische waarden

Samenleving en rechtsstaat

Inspraak

Maatschappelijke vraagstukken

CONCEPT!

actualisatie
kerndoelen

Karakteristiek

Belangrijke uitgangspunten voor burgerschap

- / Maatschappelijke, politieke en moreel-ethische dimensie;
- / Handelingsperspectief van de leerling centraal;
- / Burger bèn je;
- / Verantwoordelijk omgaan met democratische waarden als fundament;
- / Geen grote verschillen tussen po en vo onderbouw;
- / Geen verschillende inhouden voor vmbo en h/v

10 /

actualisatie
kerndoelen

Presentatie actualisatie kerndoelen burgerschap
10/10/2023

<https://slo-kerndoelen.files.svdcdn.com/production/uploads/assets/updates/1.3-en-2.3-Conceptkerndoelen-burgerschap-%E2%80%93-richting-en-ruimte-in-het-curriculum-po-en-onderbouw-vo.pdf?dm=1697449162>

PO

De school zorgt voor een veilige omgeving waarin alle leerlingen positieve ervaringen opdoen met democratische cultuur.

Het gaat hierbij om:

- Zorgen voor een schoolomgeving met aandacht voor diversiteit en gericht op inclusie;
- Ruimte bieden waarin leerlingen verantwoordelijk leren omgaan met de waarden vrijheid, gelijkwaardigheid en solidariteit;
- Leerlingen in aanraking laten komen met situaties waarin zij ervaring opdoen met meningsvorming, kritische denkvaardigheden en op respectvolle wijze voeren van een dialoog;
- Leerlingen ervaringen laten opdoen met gezamenlijke besluitvormingsprocessen, zoeken naar overeenstemming en omgaan met tegengestelde belangen en conflicten.

VO

De school zorgt voor een veilige omgeving waarin alle leerlingen positieve ervaringen opdoen met democratische cultuur.

Het gaat hierbij om:

- Zorgen voor een schoolomgeving met aandacht voor diversiteit en gericht op inclusie;
- Ruimte bieden waarin leerlingen verantwoordelijk leren omgaan met de waarden vrijheid, gelijkwaardigheid en solidariteit;
- Leerlingen in aanraking laten komen met situaties waarin zij ervaring opdoen met meningsvorming, kritische denkvaardigheden en op respectvolle wijze voeren van een dialoog;
- Leerlingen ervaringen laten opdoen met gezamenlijke besluitvormingsprocessen, zoeken naar overeenstemming en omgaan met tegengestelde belangen en conflicten.

CONCEPT!!

Onderzoeksfase 2

<https://dalton.nl/daltononderwijs/kernwaarden/>

1. Samenwerking

'The school functions as a social community'

Een daltonschool is een leefgemeenschap waar leerlingen, leerkrachten, ouders, schoolleiding en bestuur op een natuurlijke en gestructureerde wijze samen leven en werken. Een dalton-school is ook een leeromgeving waar leerlingen en leerkrachten iets van en met elkaar leren. Doordat leerlingen samen met leerkrachten en medeleerlingen aan hun leertaken werken, leren zij met elkaar om te gaan en leren zij dat zij elkaar kunnen helpen.

Het verwerven van kennis en vaardigheden in samenwerking met anderen kan het leren vergemakkelijken. Leerlingen leren dat er verschillen bestaan tussen mensen. Ze leren naar elkaar te luisteren en respect te hebben voor elkaar. Als leerlingen met elkaar samenwerken, ontwikkelen ze sociale vaardigheden en leren ze reflecteren op de manier waarop ze leren, zoals het beoordelen van een eigen inbreng en die van een medeleerlingen, het aangaan van de dialoog, het leren omgaan met teleurstellingen en het ervaren van een meeropbrengst uit de samenwerking. Het uiteindelijke doel is democratisch burgerschap. Een daltonschool is een oefenplek voor democratisering en socialisering.

Hedendaagse daltonpraktijk Nederland

Voorbeelden worden
verzameld op de scholen
door de focusgroep.

	V	S	Z	R
1. Vrijheid en gelijkheid				
1.1. Leeringen kennen het belang van regels in de klas en op school om te kunnen samenwerken, rechtsstaat en de mogelijke spanningen daaraan.	X	X	X	
1.2. Leeringen kennen de basiswaarden vrijheid, gelijkheid en solidariteit als grondslag van de democratische status in internationale verdragen.				
1.3. Leeringen zijn bekend met rechtspraak als waarborg voor grondrechten en mensenrechten, en hun rol in internationale verdragen.	X	X	X	
1.4. Leeringen hebben geleerd over mogelijke dilemma's bij het waarborgen van en het respect voor mensenrechten en manieren om over die dilemma's een eigen positie in te nemen.	X	X	X	
1.5. Leeringen weten in welke mate ze rechten hebben en vrijheid in het maken van keuzes, in het respect voor mensenrechten en manieren om over die dilemma's een eigen positie in te nemen.	X	X	X	
2. Macht en inspraak				
2.1. In de context van het voortgezet onderwijs wordt ingezet op de verdeling van macht en gezag. Leeringen kennen de rol van internationale instellingen en staatsvormen en staatsvorming en rechtspraak met voorafspreekbaar, maar een geschiedenis heeft eigen positie, macht en invloed.	X	X	X	
2.2. Leeringen zijn bekend met verschillende staatsvormen zoals monarchie, republiek, aristocratie, dictatuur en totalitaire systemen.	X	X	X	
2.3. Leeringen hebben kennis over de wording, werking en waardering van de staatsstructuur van liberale en democratische rechtsstaat en de mensenrechten in Nederland en Europa (waaronder de positie, de Franse en Britse revolutie, idologische en totalitaire systemen, genocides en onafhankelijkheidsstrijden).	X	X	X	
2.4. Leeringen kennen de voor- en nadelen en de (on)mogelijkheden van internationale samenwerking binnen de Europese Unie en de Verenigde Naties.	X	X	X	
2.5. Leeringen zijn bekend met manieren waarop ze besluitvormingsprocessen kunnen organiseren.	X	X	X	
2.6. Leeringen zijn bekend met manieren waarop andere groepen in het land macht organiseren.	X	X	X	

Hoe is burgerschap terug te vinden op de daltonscholen?

Oproep: deel jouw voorbeelden en documenten met ons!

Hedendaagse daltonpraktijk Nederland

Hiervan komt ook een daltonversie!

curriculum.nu en SLO

Guérin, L.J.F. (2018). *Group problem solving as citizenship education: Mainstream idea of participation revisited*. Deventer: Saxion Progressive Education University Press.

Guérin, L.J.F., Klaver, L., Sins, P.H.M., & Walma van der Molen, J. (2021). *Anders kijken naar Burgerschapsonderwijs: Bèta Burgerschap*. Deventer: TechYourFuture.

Tolkamp, J., Guérin, L., & Klaver, L. (2019). *Bèta en technologie in Burgerschapsonderwijs: Visie en didactiek van Bèta Burgerschap*. Deventer: TechYourFuture.

Artikelen Piet van der Ploeg o.a. maart 2023
Burgerschap in de mangel van overheidsdruk en onderwijskunde. Een pleidooi voor algemene vorming als burgerschapsvorming.

...

Bedankt voor de aandacht!

... for service and cooperation is what we need to solve our great political and social problems today...

... Let us think of it (school) as a place where community conditions prevail as they prevail in life itself...

Helen Parkhurst (1922)

Go Forth Unafraid!

René Berends

Vera Otten-Binnerts